

Conjunctuurbericht

Centraal bureau voor de statistiek

Samengesteld door de hoofdafdeling Nationale rekeningen

In oktober was het volume van de industriële productie, voor seizoeninvloeden gecorrigeerd, 2% groter dan in september. Vergeleken met het niveau van oktober 1987 lag de productie in de industrie ruim 4% hoger. Uit de conjunctuurtest over oktober bleek een verder oplopend indexcijfer van de orderpositie. Het aantal woningen, waarvan in het derde kwartaal met de bouw werd begonnen lag 9% boven dat van het overeenkomstige tijdvak in 1987. In september werd de tendens van relatief hoge groei van de buitenlandse goederenhandel voortgezet. Het volume van de invoer was in september 6% groter dan in dezelfde maand van 1987; de uitvoer nam met 10% toe. Het volume van de binnenlandse consumptie door gezinnen was in september 4% groter dan in september vorig jaar. Voor het derde kwartaal kwam de consumptiegroei hiermee uit op 1,8%; de groeipercentages voor het eerste en tweede kwartaal bedroegen respectievelijk 1,4% en 0,8%. Het vertrouwen van de consumenten in de ontwikkeling van de Nederlandse economie is volgens de index van het Consumentenvertrouwen in november verder toegenomen. Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden oktober en midden november met 0,2% gestegen. Zowel de in- als de uitvoerprijzen (unit value) namen in het derde kwartaal met 1% toe ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Deze stijging volgt op een periode van prijsdalingen, die in het eerste kwartaal van 1986 begon. De rente is in de eerste twee weken van december gestegen.

Dit blijkt uit gegevens die medio december beschikbaar waren. In de Focus wordt nader ingegaan op enige jaarcijfers over 1988.

Productie

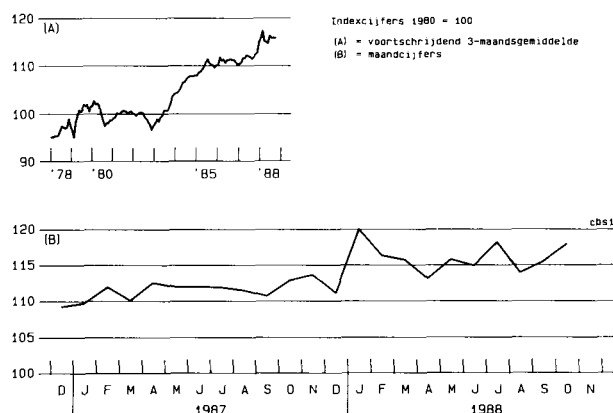
Het volume van de industriële productie was in oktober, gecorrigeerd voor seizoeninvloeden, 2% groter dan in september. Vergeleken met dezelfde maand in 1987 lag het niveau van het industriële produktievolume in oktober ruim 4% hoger. Afgezet tegen het overeenkomstige tijdvak van 1987 groeide de productie in de industrie in de eerste tien maanden van dit jaar met 4%. In 1987 als geheel nam de productie met 1% toe, het groeipercentage over 1986 was 2%. Gemiddeld over de eerste tien maanden van dit jaar groeide de productie in de basismetalenindustrie het meest (9%). Ook de papier- en grafische industrie en de hout- en bouwmaterialenindustrie kenden gemiddelde groeicijfers die duidelijk boven dat van de industrie als geheel lagen. Het gemiddelde groeipercentage in de overige bedrijfsklassen van de metaalindustrie en in de voedings- en genot-

middelenindustrie lag in de eerste tien maanden van dit jaar onder dat van de totale industrie. Het productie-niveau in de textiel-, kleding- en lederindustrie bleef nagenoeg onveranderd. Volgens de resultaten van de conjunctuurtest in de industrie over oktober steeg het indexcijfer van de orderpositie naar een niveau van 113 (1984=100). Met name de investeringsgoederenindustrie droeg, door enkele grote orders, aan dit relatief hoge cijfer bij. In het derde kwartaal werd met de bouw van ruim 23 duizend woningen begonnen, dit is 9% meer dan in het overeenkomstige kwartaal van 1987. Voor de eerste drie kwartalen van dit jaar komt de groei hiermee op 13%.

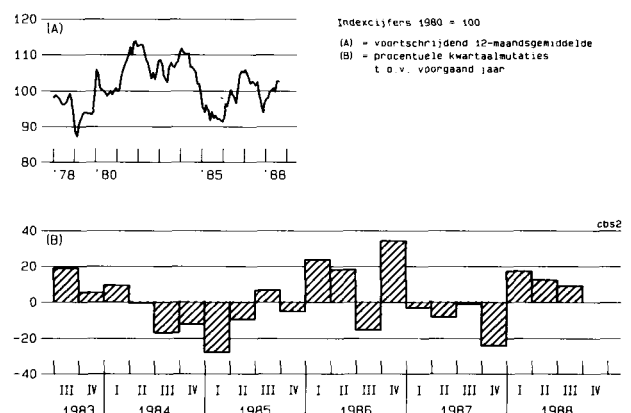
Buitenlandse goederenhandel

Het volume van de invoer van goederen was in september 6% groter dan in dezelfde maand van 1987; het uitvoer-

Productie industrie (volume - seizoengecorrigeerd)

Begonnen woningen

Tabel 1. Kerngegevens recente ontwikkelingen in Nederland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1981/'85 gemidd.	1986	1987	1988				1988				Trend ²⁾
				4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	aug.	sept.	okt.	nov.	
VOLUMEGEGEVENS												
<i>Productie in de nijverheid</i>												
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	2	0	1	2	-4	0	4	2	6	4		I
Delfstoffenwinning	1	-6	1	5	-24	-8	4	-1	13	4		--I
Industrie	2	2	1	1	6	2	4	2	4	4		I+
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1	3	0	0	3	2						I
Textiel-, kleding- en lederindustrie	1	0	-3	-4	1	-2						I
Papier- en grafische industrie	1	3	3	6	9	5	8	7	7			I++
Chemische industrie	7	-2	6	4	6	2	7	3	7	7		I++
Rubber- en kunststofverw. industrie	7	7	4	5	8	0						I+
Hout- en bouwmaterialenindustrie	-1	4	1	-2	16	4						I++
Basismetalenindustrie	1	-4	2	4	9	1	13	4	14	12		I++
Elektrotechnische industrie	3	2	-2	-4	3	3						I
Rest metaal- en overige industrie	2	0	-2	2	5	2						I+
Openbare nutsbedrijven	2	3	2	-1	-11	-2	6	7	6			-I
Bouwnijverheid: begonnen woningen	-5	15	-11	-24	17	12	9	54	-2			I
<i>Buitenlandse handel (goederen)</i>												
Invoer, totaal	5	4	6	10	6	13	6	13	6			I++
Grondstoffen en halfabrikaten	5	3	6	11	7	13	4	12	3			I++
Consumptiegoederen	2	9	11	13	10	12	3	13	0			I++
Investeringsgoederen	10	11	3	1	-5	13	18	19	19			I++
Algemene goederen	3	-10	4	13	15	16	11	11	29			I++
Uitvoer, totaal	4	4	5	10	5	10	12	24	10			I++
Onbewerkte agrarische producten	4	5	6	4	14	14	2	17	-2			I++
Delfstoffen	-3	-15	-1	13	-24	-4	13	3	30			-I
Fabrikaten	5	5	5	10	6	8	11	24	10			I++
<i>Consumptieve bestedingen van gezinnen</i>												
Binnenlandse consumptie, totaal	1	3	3	4	1	1	2	2	4			I
Voedings- en genotmiddelen	0	2	2	3	1	1	1	0	5			I
Duurzame consumptiegoederen	0	7	5	7	3	-2	1	2	4			I+
Textiel, kleding, schoeisel e.d.	-1	5	5	8	3	1						I+
Huish. artikelen en woninginrichting	-1	7	8	7	9	2						I++
Transportmiddelen	4	11	2	4	-7	-12						--I
Rest duurzame consumptiegoederen	-4	6	3	3	4	2						I+
Overige goederen en diensten	1	2	2	3	1	2	2	2	3			I
Huur, verwarming, verlichting en water	2	2	2	3	-4	2						I
Rest overige goederen en diensten	1	2	2	3	3	2						I+
<i>Investerings in vaste activa</i>												
Bruto investeringen, totaal	2	8	2	-2	18	9						I++
Bedrijven	3	11	2	-1	16	9						I++
Overheid	-2	-7	-3	-9	36	5						I+
<i>Kwartaalrekeningen</i>												
Bruto Binnenlands Produkt	1,4	2,1	1,5	1,8	3,9	2,3						I+
Bruto Nationaal Produkt	1,5	1,5	1,7	1,7	3,2	2,7						I+
Bruto Nationaal Inkomen	1,8	3,2	0,9	4,2	5,1	2,1						I+
PRIJZEN												
Producentenprijzen industrie, tot. afzet	2,5	-12,0	-2,3	0,2	-0,7	0,2	1,2	1,4	1,7	1,8		I
Producentenprijzen industrie, verbruik	2,5	-21,7	-4,6	-0,6	-2,0	-1,6	0,9	1,1	1,0	0,2		I
Ruilvoet, unit value (goederen)	1	2	-3	3	4	1	0	0	-1			I
Invoerprijzen, unit value	2	-17	-6	-4	-4	-2	1	0	2			-I
Uitvoerprijzen, unit value	3	-16	-9	-2	0	-1	1	1	1			I
Prijzen gezinsconsumptie (werknemers)	3,5	0,1	-0,7	-0,4	0,4	0,7	0,9	0,9	0,9	0,7	1,0	I
Regelingslonen particulier bedrijf	3,0	1,4	0,4	0,3	0,3	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9		I
Regelingslonen overheid	-0,6	0,6	1,4	1,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,0	0,0		I
Regelingslonen trendvolgders	0,8	0,1	0,7	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5		I
Dollarkoers, contante notering	7	-26	-17	-15	-9	-6	2	2	3	1	4	-I
OVERIGE INDICATOREN												
Consumentenvertrouwen ¹⁾ (in %)		9	-1	-7	-2	1	4	7	4	5	7	
Beurswaarde-index, algemeen	24	15	5	-13	-14	-15	-17	-18	-15	-3	20	--I
Uitgesproken faillissementen	-7	-17	-15	-17	-1	11	-8	17	-15	6	31	I+
<i>Conjunctuurtest industrie</i>												
Bezettingsgraad (in %)		84	84	84	84	85	85					I
Orderpositie (1984=100)		108	102	100	101	102	109	108	111	113		I
Beoordeling orderontvangst ¹⁾ (in %)		-13	-15	-15	-9	-8	-6	-9	-4	-9		
Beoordeling voorr. eindprodukten ¹⁾ (in %)		6	3	3	4	2	2	3	1	0		
<i>Arbeidsmarkt</i>												
Aantal banen van werknemers, totaal	0	3	2	1	2	2						I
Landbouw en visserij	0	4	2	1	7	6						I+
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	-2	2	1	1	0	0						I
Bouwnijverheid	-6	4	2	3	3	2						I+
Handel, horeca en vervoer	1	3	4	3	3	3						I+
Overige dienstverlening	2	3	2	1	2	2						I
<i>Geld en krediet</i>												
Spaartegoeden	3,8	4,7	3,7	1,8	0,6	0,3	1,4	1,4	1,9			I
Verstrekt consumptief krediet	0	13	8	6	3	2	0	5	3			I+
Binnenlandse liquiditeitsmassa	8	6	4	4	6	9	10	11	10			I++
Geldhoeveelheid	7	8	7	6	8	9	6	7	5			I++
Secundaire liquiditeiten	10	5	0	2	3	8	15	17	16			I++
Officieel wisseldisconto (in %)	6,2	4,6	4,4	4,1	3,25	3,25	3,9	4,0	4,0	4,0	4,0	--I
Daggeldmarktrente (in %)	7,3	5,8	5,2	4,9	4,0	3,6	5,0	5,0	5,3	5,1	5,0	--I
Renderment op staatsobligaties (in %)	9,0	6,3	6,3	6,5	5,9	5,9	6,3	6,4	6,2	6,0	6,0	-I

1) Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

2) Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -2% en -5%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

volume nam met 10% toe. Hiermee wordt de tendens van relatief hoge groei van de buitenlandse handel voortgezet. De procentuele jaarommutatie van het meest recente voortschrijdende twaalfmaandsgemiddelde (oktober 1987-september 1988) bedroeg zowel voor de invoer als voor de uitvoer bijna 9%. Na 1979 zijn groeipercentages in deze orde van grootte niet meer voorgekomen. In het derde kwartaal was het invoervolume 6% groter dan in hetzelfde tijdvak van 1987. Deze stijging blijft achter bij de uitzonderlijk hoge groei die in het tweede kwartaal geregistreerd werd (13%); in de eerste drie maanden van dit jaar groeide het importvolume eveneens met 6%.

Het uitvoervolume was in het derde kwartaal 12% groter dan in de overeenkomstige periode van 1987. Deze groei is hoog en overtreft ruimschoots die van alle kwartalen in het afgelopen decennium. Van de onderscheiden categorieën nam de uitvoer van delfstoffen, voornamelijk aardgas, het sterkst toe (13%).

Consumptie

Het volume van de binnenlandse consumptie door gezinnen was in september 4% groter dan in dezelfde maand van 1987. De sterkste stijging werd gemeten bij de consumptie van voedings- en genotmiddelen (5%). Een belangrijke oorzaak voor deze stijging lag in een verschillend koopdagen patroon: september 1988 telde een donderdag en vrijdag meer en een dinsdag en woensdag minder dan september 1987. Het volume van de uitgaven aan duurzame goederen steeg met 4%; de bestedingen aan overige goederen en diensten namen in september met 3% toe. Voor het derde kwartaal van 1988 kwam de consumptiegroei hiermee uit op 1,8%. Over het eerste en tweede kwartaal bedroeg de toename respectievelijk 1,4% en 0,8%. Het groeipercentage over de eerste negen maanden van dit jaar (1,3%) blijft duidelijk achter bij dat van de jaren 1986 en 1987. Volgens het consumenten conjunctuuronderzoek is het vertrouwen van de consumenten in de ontwikkeling van de Nederlandse economie in november verder toegenomen. Op de vijf vragen waarop de indicator van het consumentenvertrouwen is gebaseerd werd in de afgelopen maand 7% meer positieve dan negatieve antwoorden gegeven. In oktober bedroeg het positieve saldo 5%. Vier van de vijf vragen hebben in november bijgedragen aan het positieve saldo. Het is opvallend dat alleen de vraag of de tijd gunstig of ongunstig wordt geacht voor het kopen van duurzame goederen, in november per saldo negatief werd beantwoord (-8%). Ook in oktober was dit saldo negatief (-5%), in alle voorgaande maanden van dit jaar overtroffen de positieve antwoorden op deze vraag de negatieve.

Investerings

Uit de in oktober gehouden halfjaarlijkse investeringsenquête blijkt dat de ondernemers in de industrie voor 1988 een daling verwachten van hun investeringen (-9% ten opzichte van voorgaand jaar). Voor 1989 wordt door hen een duidelijk herstel verwacht (+7%). Voor een detaillering wordt verwezen naar de in januari 1989 verschijnende publicatie 'Investeringsverwachtingen in de nijverheid 1988 en 1989'. De verwachtingscijfers voor 1988 voor de investe-

ringen in de industrie wijken duidelijk af van de realisatiecijfers van de totale bedrijfsinvesteringen in vaste activa die inmiddels voor het eerste halfjaar beschikbaar zijn en die een duidelijke groei te zien geven. Deze afwijking kan veroorzaakt zijn door verschillende factoren. Niet alleen is het zo dat verwachtingen en realisaties in de praktijk altijd uiteen kunnen lopen, ook geldt dat in de totale bedrijfsinvesteringen, de investeringen meetellen van de bedrijven die niet tot de industrie behoren. Er zijn ook een aantal specifieke verschillen. De raming van de totale bedrijfsinvesteringen omvat in tegenstelling tot de verwachtingsenquête bijvoorbeeld ook lease-investeringsgoederen en de productie van gebouwen die nog niet zijn opgeleverd aan de koper.

Prijzen

Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden oktober en midden november met 0,2% gestegen. Ten opzichte van november 1987 namen de prijzen met 1,0% toe; in onze buurlanden, de Bondsrepubliek Duitsland en België, bedroeg de stijging 1,6% (zie tabel 2). In het derde kwartaal namen zowel de invoer- als de uitvoerprijzen van goederen (beide unit value) met 1% toe ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. In het vierde kwartaal van 1985 was (bij deze wijze van vergelijken) voor de laatste keer een prijsstijging gemeten. Hierna zijn de in -en uitvoerprijzen fors gedaald; de grootste prijsdalingen (-20%) werden in de laatste twee kwartalen van 1986 geregistreerd.

Faillissementen

In november werden 372 faillissementen uitgesproken, 31% meer dan in november 1987. Gemiddeld over de eerste elf maanden van dit jaar bedroeg de stijging 3%.

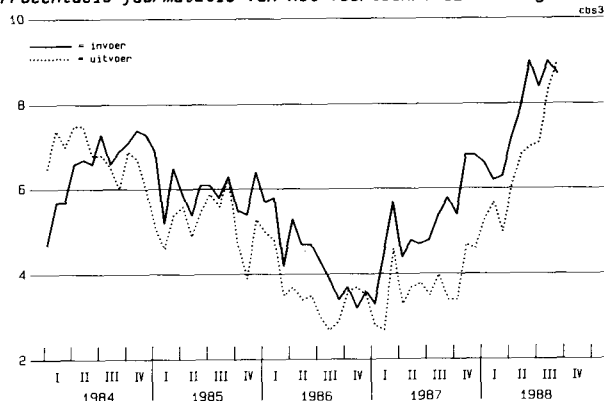
Geld en krediet

Gemiddeld over de maand november bedroeg de koers van de dollar fl. 1,97. In augustus bereikte de dollar zijn tot nu toe hoogste gemiddelde koers van dit jaar (fl. 2,13). In het derde kwartaal werd door financiële instellingen 2,1 mld gld aan consumptief krediet verstrekt. Dit bedrag, waarin wel de rentebetalingen maar niet de aflossingen zijn opgenomen, was nagenoeg gelijk aan het bedrag in het derde kwartaal van 1987. In het eerste en tweede kwartaal van 1988 was er nog een groei van respectievelijk 3% en 2%, voor het jaar 1987 werd een toename van 8% gemeten. Het rendement op staatsobligaties, indicator voor de rente op langere termijn, lag gemiddeld over november op hetzelfde niveau als in oktober: 6,0%. In de loop van november begon de rente te stijgen, een tendens die zich in de eerste weken van december versterkt doorzette. Op 16 december lag het rendement op 6,3%. De rentestijging weerspiegelde zich ook in een aanpassing door De Nederlandsche Bank van het officiële wissel-disconto. Dit rentetarief werd medio december verhoogd van 4% naar 4,5%.

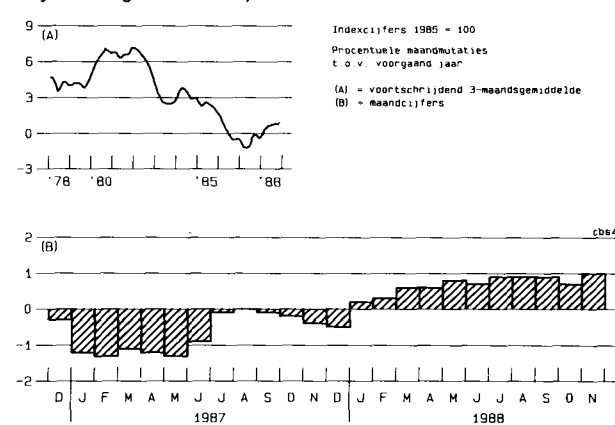
Mutaties hebben betrekking op de overeenkomstige periode van het voorgaand jaar, tenzij anders vermeld.

Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.

In- en uitvoer van goederen (volume)
Procentuele jaarommutatie van het voortschr. 12-maandsgem.

Prijsindex gezinsconsumptie

Tabel 2. Recente ontwikkelingen in het buitenland

	1981/85 gemidd.	1986	1987	1988				1988				Trend ²⁾
				4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	aug.	sept.	okt.	nov.	
Productie nijverheid, excl. bouwnijv. (volume)												
	% mutatie t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor											
Bondsrepubliek Duitsland	2	2	0	1	3	3	5	9	6			I+
België	2	1	2	4	6	2						I+
Frankrijk	1	1	2	3	3	3	5	7	5			I+
Verenigd Koninkrijk	3	2	4	5	4	4	3	2	4			I+
Italië	0	3	3	4	6	3	7	12	5			I+
Verenigde Staten	3	1	4	6	6	6	6	5	6			I++
Japan	4	0	3	8	10	10						I++
Europese Gemeenschap	2	2	2	3	4	3	5	7	5			I+
Buitenland (gewogen) ¹⁾	2	2	2	3	4	3						I+
Nederland	2	0	1	2	-4	0	4	2	6	4		I
Prijzen consumptie												
Bondsrepubliek Duitsland	3,3	-0,2	0,3	1,0	0,9	1,0	1,2	1,2	1,4	1,3	1,6	I
België	6,9	1,3	1,6	1,5	1,0	1,0	1,1	0,9	1,2	1,4	1,6	I
Frankrijk	8,7	2,5	3,3	3,2	2,4	2,5	2,8	2,8	3,0	3,0		I+
Verenigd Koninkrijk	6,0	3,4	4,1	4,1	3,3	4,3	5,5	5,7	5,9	6,4		I++
Italië	12,7	5,8	4,8	5,4	5,1	5,0	5,0	5,1	4,9	4,9	5,4	I++
Verenigde Staten	4,3	1,9	3,7	4,5	4,0	4,1	4,6	4,8	4,6			I+
Japan	2,2	0,6	0,1	0,7	0,8	0,2	0,6	0,7	0,6	1,3		I
Europese Gemeenschap	7,8	3,5	2,9	2,8	2,4	2,8	3,5	3,6	3,8	3,9		I+
Nederland	3,5	0,1	-0,7	-0,4	0,4	0,7	0,9	0,9	0,9	0,7	1,0	I

Bron voor gegevens buitenland: Eurostat.

¹⁾ Het gemiddelde van de 6 belangrijkste exportlanden, gewogen met hun aandeel in de Nederlandse export in 1985.

²⁾ Trend: procentuele jaarommutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -2% en -5%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

Focus: 1988. Industriële productie en bedrijfsinvesteringen: sterke groei Gezinsconsumptie: gematigde groei

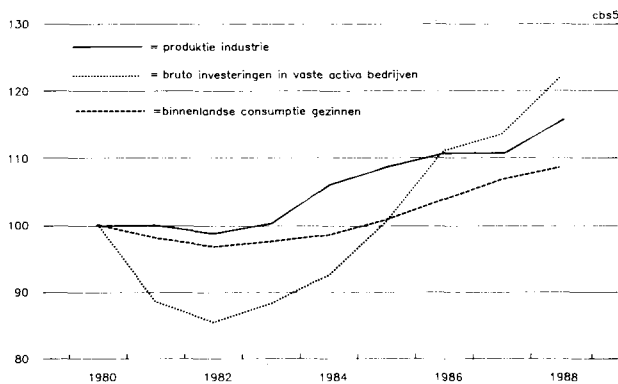
In het Nieuwjaarsbulletin publiceert het CBS jaarlijks cijfers van het (af)lopende jaar, gebaseerd op informatie die medio november beschikbaar is. Op een drietal van deze jaarcijfers wordt in deze Focus nader ingegaan.

Het volume van de industriële productie is volgens de raming in het Nieuwjaarsbulletin gemiddeld over 1988 ruim 4% groter dan in 1987. Dit groeipercentage overtreft ruimschoots dat van de voorgaande drie jaren. De bedrijfstakken papier- en grafische industrie, de hout- en bouwmaterialenindustrie en de chemische industrie hebben meer dan gemiddeld aan de groei in 1988 bijgedragen. Grafiek 5 geeft de ontwikkeling van de industriële productie vanaf 1980. Over deze periode kent de chemische industrie veruit de grootste groei. De binnenlandse consumptie door gezinnen neemt gemiddeld over 1988 met 1,6% toe. Dit accres blijft achter bij de groeipercentages over de drie voorafgaande jaren. In 1981 en 1982 daalde de totale binnenlandse consumptie. In 1985 werd het consumptiepeil

van 1980 weer bereikt. In de categorie duurzame consumptiegoederen deden zich in het begin van genoemde periode forse dalingen voor. Pas na 1984 was er een duidelijke stijging en eerst in 1987 werd het niveau van 1980 weer bereikt. De consumptie van voedings- en genotmiddelen bleef in het begin van de jaren 80 nagenoeg onveranderd; vanaf 1986 bedroeg de jaarlijkse groeivoet ongeveer 2%. De consumptie van de overige goederen en diensten, de grootste categorie, kende vanaf 1983 eveneens een jaarlijkse groei van ongeveer 2%. Hier stagneerde de groei in de periode 1980-1983.

Het volume van de bruto investeringen in vaste activa door bedrijven is volgens raming in 1988 bijna 7,5% groter dan in 1987. Deze groei overtreft die van 1987 ruimschoots, maar blijft achter bij de groei over 1986. In 1988 kennen de investeringen in woningen en gebouwen een hoger groeicijfer dan het gemiddelde. De investeringen in vervoermiddelen liggen onder het niveau van 1987. In 1981 en 1982 daalden de bedrijfsinvesteringen sterk. Vanaf 1983 is een herstel ingetreden en in 1985 werd het investeringspeil van 1980 weer bereikt. Ook na 1985 groeiden de investeringen relatief snel.

Productie, investeringen en consumptie (volume)
Indexcijfers 1980 = 100 (jaarcijfers)

Binnenlandse consumptie gezinnen (volume)
Indexcijfers 1980 = 100 (jaarcijfers)

